

О. О. Шапуров,
аспірант, Класичний приватний університет

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

Стаття присвячена формуванню основних механізмів господарювання, які направлені на підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємств та народного господарства країни.

The article is devoted forming of basic mechanisms of manage, which sending to the increase of efficiency of economic activity of enterprises and national economy of country.

ВСТУП

Сучасні умови ринкової економіки характеризуються високим ступенем нестабільності та невизначеності зовнішнього середовища господарювання, збільшенням впливу його чинників на економіку й управління підприємством. Розвиток новітніх технологій, поява принципово нових сучасних товарів і ринків, різкі коливання ринкового попиту й кон'юнктури, зміни в державному регулюванні економіки визначають складність задачі організації та розвитку сучасного виробництва. В ринковому оточенні, яке постійно ускладнюється, діяльність підприємства повинна спрямовуватися на формування ефективних механізмів господарювання, які забезпечать "виживання" та розвиток підприємства в ринкових умовах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основними завданнями статті є: дослідження поглядів вчених-економістів на поняття механізмів господарювання та основних їх складових; на основі систематизації поглядів формування класифікації ефективних механізмів господарювання та розкриття їх сутності.

РЕЗУЛЬТАТИ

Господарювання як діяльність є елементом будь-якої суспільно-економічної формації. В той же час з розвитком продуктивних сил і ви-

робничих відносин відбуваються якісні зміни суті, інструментів, методів господарювання, які формують вищий рівень його здійснення. Фактично забезпечений ступінь використання нових можливостей зумовлює рівень результатів господарювання. Тому формування ринкової економіки вимагає глибокого теоретичного дослідження нових аспектів здійснення господарської діяльності.

В умовах централізовано-планової економіки господарювання було орієнтовано на виконання встановлених зверху планових завдань. Основна увага в теорії і на практиці приділялася питанням формування і вдосконалення господарського механізму, регулюючого діяльність підприємств: інструментам, формам, методам, нормативам.

Проміжним етапом господарювання є етап перехідної економіки. Особливістю перехідної економіки є те, що ні один з механізмів регулювання діяльності господарських суб'єктів не є домінуючим: централізоване управління вже не діє, а механізми ринкового самоналаштування ще працюють недостатньо. Основні ключові ознаки перехідної економіки: лібералізація цін на продукцію, відсутність ринкової інфраструктури, або вона знаходиться на етапі зародження, розширення сфер тіньової економіки, слабкість законодавчої системи в цілому та по-

даткової зокрема [8].

В умовах ринкової системи господарювання націлене на:

— формування цивілізованої конкуренції виробників, стимулюючої податкової системи, свободи підприємництва, незалежності товаровиробників;

— сприяння розвитку ціноутворення залежно від попиту та пропозиції, ефективної роботи фінансового та валютного ринків, стабільності кредитно-банківської системи, розвитку нових законодавчих норм.

Ринкова система переважно спирається на ринковий механізм господарювання та ефективні внутрішньогосподарські механізми суб'єктів господарювання.

На сучасному етапі Україна є країною з ринковою економікою, хоча і має позитивні та негативні риси господарської діяльності. До позитивних можна віднести формування конкурентного середовища, функціонування різноманітних форм власності, підвищення інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання, появу нових ринків збуту.

До негативних рис можна віднести відсутність ефективних механізмів господарювання як на державному рівні, так і на рівні підприємств.

Термін "механізм" має технічне походження і в економічному розумінні означає засіб, яким можна привести що-небудь в дію, спонукати певну діяльність. У цьому сенсі термін застосовується в управлінні, і його сутність пов'язана із змістом дії суб'єкта на керований об'єкт.

Проблеми механізмів господарювання в різних аспектах досліджувало багато вчених, проте комплексного визначення в економічній літературі зустрічається рідко.

Так, у роботах Абалкіна Л.І. господарський механізм представлений як система організації й управління суспільним виробництвом. Цей автор у загальних ознаках формулює господарський механізм як систему організації суспільного виробництва (створення моделі взаємозалежної поведінки елементів системи) і управління нею (приведення цієї системи в рух для досягнення визначеної мети) [1].

Панасюк М.Ю. стверджує, що "господарський механізм — це сукупність форм і методів на основі яких здійснюється планомірна організація суспільного виробництва [10, с. 4].

Схоже поняття можна знайти в книзі А.І. Горанича та Л.А. Лобана: "Господарський механізм — сукупність різноманітних форм та методів, які вибрав суб'єкт управління і які він реалізує з метою свідомого

цілеспрямованого впливу на економіку" [11, с. 6].

Грецак М.Г. трактує господарський механізм як "механізм, що забезпечує взаємодію підсистеми, яка управляє, та підсистеми, якою управляють; складна суспільна система, для якої характерний досить високий ступінь невизначеності притаманних їй зв'язків і відносин; відкрита, здебільшого ймовірна, нестійка система з гнучкими і переважно нестійкими внутрішніми і зовнішніми зв'язками [2, с. 25].

На думку Осипова Ю.М.: "господарський механізм — це система, цілісна і функціонуюча система. Суспільна система. Система матеріальна, з "людською" і "нелюдською" субстанцією. Розумна і натхненна, "думаюча" і вирішальна. Суб'єктна система. Система з свідомістю. Система-культура. Соціальна система, що самоорганізовується" [9, с. 63].

Механізми господарювання, на думку Ф.В. Зінов'єва — це "сукупність форм і методів формування, функціонування і регулювання всіх елементів господарської системи" [5].

Сформульовані точки зору в основному правильно відображають сутність поняття механізму господарювання. Але, на мій погляд, розуміння суті механізму господарювання потребує уточнення, розширення та осучаснення у контексті нових економічних умов. Тому, узагальнюючи наведені вище визначення механізму господарювання, спробуємо дати власне, уточнене трактування цієї категорії.

В сучасних умовах держава та суб'єкти господарювання мають свої механізми, але вони не призводять до отримання ефективності господарювання: держава знаходиться в депресивній стабільності, спостерігаються значні інфляційні процеси та збільшення безробіття, а значна частина суб'єктів господарювання взагалі працює збитково.

Тому необхідно дати визначення не просто категорії "механізми господарювання", а категорії "ефективних механізмів господарювання".

Ефективні механізми господарювання — це сукупність дій суб'єкта господарювання на об'єкт (як на макро-, так і на мікрорівні), за допомогою системи методів та важелів, які призводять до ефективного розвитку суб'єктів господарювання та підвищення рівня та якості життя населення.

Необхідно зазначити підходи до структури побудови господарського механізму.

Коротич О.Б. стверджує, що тільки механізми державного регулювання покращать стан економіки.

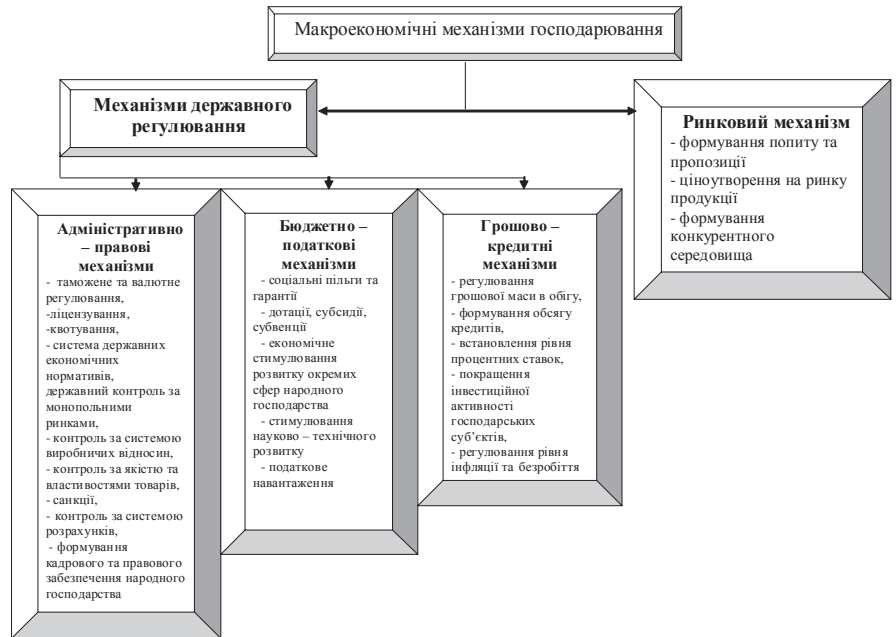

Рис. 1. Макроекономічні механізми господарювання

На її думку, до механізмів державного регулювання можна віднести: адміністративні, правові, економічні, політичні, соціально-психологічні, морально-етичні, комплексні механізми [6].

Круглов Ю.Ю. вважає, що структура господарського механізму являє собою сукупність окремих механізмів. Оскільки чинники управління, стверджує він, можуть мати економічну, соціальну, організаційну і правову природу, зазначений механізм управління повинен формуватися як система економічних, мотиваційних, організаційних і правових механізмів [7].

На думку Єпіфанова А.О., Москаленко В.П., Шипунова О.В. основними складовими господарського механізму є: економічні механізми, організаційно-адміністративні механізми, соціальні та правові механізми [3].

Зінов'єв Ф.В. поділяє механізми господарювання на зовнішні та внутрішні. Зовнішні механізми господарювання він класифікує, виходячи зі сфер господарювання, а саме: організаційні механізми, фінансово-економічні механізми, соціальні механізми, маркетингові механізми, міжнародні механізми. Внутрішні механізми господарювання на його думку включають: механізми ресурсного забезпечення, механізми правового забезпечення, форми та механізми внутрішньогосподарської інфраструктури, механізми технологічного забезпечення, фінансово-економічний механізм, механізм реалізації та розрахунків за продукцію [5, с. 89].

На наш погляд, існуючі механізми господарювання можна поділити на (рис. 1, 2):

— макроекономічні механізми господарювання, які в свою чергу поділяються на механізми державного регулювання (адміністративно-правові, бюджетно-податкові, грошово-кредитні) та ринковий механізм;

— внутрішньогосподарські механізми суб'єкта господарювання (підприємства), до яких відносяться: фінансовий механізм, механізми забезпечення, механізми контролю, механізми внутрішньогосподарського виробничого процесу, механізми збуту, механізми кадрової мотивації та розвитку.

До адміністративно-правових механізмів держави можна віднести: митне та валютне регулювання, ліцензування, квотування, систему державних економічних нормативів, державний контроль за монополіями ринками, контроль за системою виробничих відносин, контроль за якістю та властивостями товарів, санкції, контроль за системою розрахунків, формування кадрового та правового забезпечення народного господарства.

Бюджетно-податкові механізми включають: систему соціальних пільг та гарантій, формування дотацій, субсидій, субвенцій, економічне стимулювання окремих сфер народного господарства, стимулювання науково-технічного розвитку, формування стимулюючої податкової системи.

Грошово-кредитні механізми направлені на регулювання грошової маси в обігу, обсягу кредитів, рівня процентних ставок, покращення інвестиційної активності господарських суб'єктів, регулювання рівня інфляції та безробіття.

Другий макроекономічний ме-

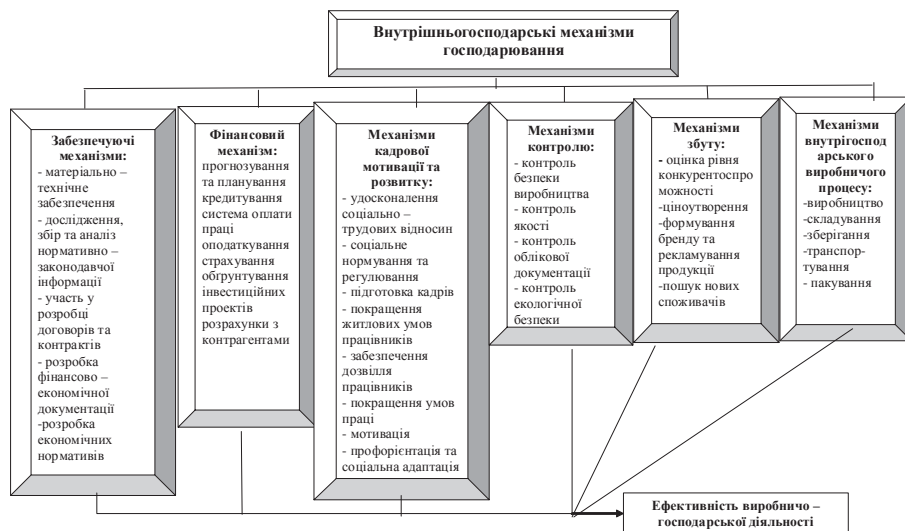

Рис. 2. Внутрішньогосподарські механізми господарювання

ханізм — ринковий механізм.

На думку Зінов'єва, "Ринковий механізм — механізм взаємозв'язку і взаємодії трьох основних елементів ринку: пропозиції, попиту і ціни. Через ринковий механізм проявляють свою дію закони попиту і пропозиції і закон вартості" [5].

Більш ширше визначення ринкового механізму дає група авторів Никитин С.М., Гальвановський М.І., Гринберг Р.С. На їх погляд: "ринковий механізм — це сукупність взаємопов'язаних економічних законів, елементів, які утворюють спосіб організації ринкової економіки як саморегульованої системи; це механізм формування цін і розподілу ресурсів, взаємодії продавців і покупців товару, регулювання обсягу і структури інвестицій, збалансування попиту і пропозиції матеріальних благ і послуг, механізм стимулювання науково-технічного прогресу, забезпечення пріоритету покупця".

Ринковий механізм при відносно вільній дії конкуренції дозволяє одночасно вирішувати дві ключові задачі, виробництва, що відносяться до ефективності: правильно оцінити відповідність виробництва (кількісно і якісно) того або іншого товару в той або інший період суспільним потребам; стимулювати зміну виробництва у бік максимальної відповідності критеріям цих суспільних потреб при паралельному пошуку і знаходженні, при наявному економічному виборі найбільш ефективних шляхів і способів вирішення поставленої задачі. Інакше кажучи, цей механізм забезпечує через зміну і кохання цін, прибутків і інших ціннісних категорій такий народногосподарський розподіл виробничих ресурсів і товарних мас, який найкращим чином відповідає потребам зростаючих і динамічних

ринків, і тим самим потужно стимулює розвиток економіки. Причому в результаті дії ринкового механізму і його ціноутворення розвиток економіки базується на помітному зростанні ефективності виробництва [4, с. 34].

Ринковий механізм має кілька найважливіших функцій. Це — інтеграційна, інформаційна, регулююча, стимулююча:

- наскільки через ринок (обмін) здійснюється зв'язок між виробництвом і споживанням, настільки він з'єднує в ціле дію економічно відокремлених виробників і споживачів, продавців і покупців;

- поширення знань, важливих відомостей, необхідних для вільних підприємців, а точніше — для всіх суб'єктів ринкової економіки;

- регулююча функція ринку, яка впливає із взаємодії попиту ціни, пропозиції і конкуренції;

- ринковий механізм є стимулом науково-технічного і суспільного прогресу [8].

Доцільно більш уваги приділити внутрішньогосподарським механізмам господарювання.

Ресурсне забезпечення, технологічне забезпечення, організаційно-правове забезпечення, які виділив проф. Зінов'єв Ф.В. необхідно об'єднати в єдині механізми забезпечення.

Фінансовий механізм можна визначити як складову господарського механізму, що використовує сукупність фінансових та економічних методів, інструментів, за допомогою яких здійснює регулювання фінансово-економічних процесів з метою підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

Значну роль у фінансовому механізмі грає оподаткування, кредитування, планування та прогнозу-

вання діяльності підприємств, система оплати праці, система розрахунків з постачальниками та споживачами.

В ринкових умовах одним з найважливіших механізмів господарювання є механізми кадрової мотивації та розвитку.

Механізми кадрової мотивації та розвитку повинні включати такі складові, як: удосконалення соціально-трудових відносин, соціальне нормування та регулювання, підготовку кадрів, покращення житлових умов працівників, забезпечення дозвілля працівників, покращення умов праці, профорієнтація та соціальна адаптація.

З кожним роком все більший вплив на господарську діяльність чинять механізми збуту. В сучасних умовах можна не починати виробничо-господарську діяльність, якщо немає свого ринку збуту та споживачів. Причому мати ринки збуту та своїх споживачів — це замало, необхідно ще реалізовувати якісний товар за низькими цінами, а це вже залежить від механізмів контролю та механізмів внутрішньогосподарського виробничого процесу.

Механізми контролю не тільки забезпечують контроль за документальним обліком, але і забезпечують контроль за дотриманням всіх нормативів якості продукції.

Від ефективності механізмів внутрішньогосподарського виробничого процесу залежать витрати підприємства. Відповідно сформовані витрати здійснюють значний вплив на ціноутворення підприємства.

Механізми контролю включають: документальний контроль, контроль якості продукції, контроль безпеки виробництва, контроль екологічної безпеки.

До механізмів внутрішньогосподарського виробничого процесу можна віднести процеси виробництва, складання, зберігання, упаковки та транспортування.

ВИСНОВОК

У сучасних умовах господарювання на машинобудівних підприємствах практично відсутні ефективні механізми виробничо-господарської діяльності. Кризові явища пронизують всі сфери діяльності промислових підприємств: постійні збої в постачанні та подорожчання сировини та матеріалів, нестача власних фінансових ресурсів та значна кредиторська заборгованість, погані умови праці, постійно знижується фонд оплати працівників, значні викиди шкідливих речовин в повітря, тиск з боку конкурентів та застаріле обладнання. Всі ці кризові явища відображаються в подальшому на податкових

надходженнях до бюджету та добробуті працівників промисловості. Тому необхідно впроваджувати у виробничо-господарську діяльність ефективні механізми господарювання як на макроекономічному, так і на мікрорівні.

Система внутрігосподарських ефективних механізмів господарювання, до якої входять: механізми забезпечення, фінансовий механізм, механізм кадрової мотивації та розвитку, механізми контролю, внутрігосподарського виробничого процесу та механізми збуту, повинна забезпечити ефективне функціонування виробничо-господарської діяльності підприємств промисловості та запобігти кризовим явищам в майбутньому. Ефективні макроекономічні механізми повинні забезпечити стабільність бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики держави та гармонічність розвитку усіх галузей народного господарства

Література:

1. Абалкин Л. Что такое хозяйственный механизм? — М.: Мысль, 1980. — 258 с.
2. Грещак М.Г. та ін. Внутрішній економічний механізм: Навч. посіб. / М.Г. Грещак, О.М. Гребенщикова, О.С. Коцюба / За ред. М.Г. Грещака. — К.: КНЕУ, 2001. — 228 с.
3. Єпіфанов А.О., Москаленко В.П., Шипунова О.В. Обґрунтування фінансового механізму підприємства // Фінанси України. — 2004. — № 1. — С. 3—11.
4. Инфляция и хозяйственный механизм / С.М. Никитин, М.И. Гальвановский, Р.С. Гринберг и др. — М.: Наука, 1993. — 296 с.
5. Зиновьев Ф.В., Немирович. Экономическая работа на предприятиях. — Симферополь: Таврия, 2002. — 144 с.
6. Коротич О. Б. Класифікація та зміст механізмів управління держа-

вою // Актуальні проблеми державного управління: Зб. наук. пр. ОРІДУ. — О., 2006. — Вип. 2 (26). — С. 122—128.

7. Круглов Ю.Ю. Хозяйственное право. — М.: Русская деловая литература. — 1997. — 608 с.

8. Мельник Л.Ю. Ринок, його елементи та її взаємодія: Монографія / Мельник Л.Ю., Вініченко І.І., Корецьких М.Х. — Запоріжжя: ГУ "ЗІДМУ", 2002 — 158 с.

9. Осипов Ю.М. Основы теории хозяйственного механизма. — М.: Изд-во МГУ. — 1994. — 368 с.

10. Панасюк М.Ю. и др. Кратко о новом хозяйственном механизме / М.Ю. Панасик, Г.Ф. Кузнецова, Л.А. Сюсюкина. — 2-е изд., перераб и доп. — Мн.: Беларусь, 1990. — 96 с.

11. Совершенствование хозяйственного механизма / Под ред. А.И. Горинича, Л.А. Лобан. — Минск: Высшая школа. — 1989. — 215 с.

Стаття надійшла до редакції 10.02.2009 р.

Новини

УРЯД СХВАЛИВ КОНЦЕПЦІЮ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ ЦІЛЬОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ "ЗБЕРЕЖЕННЯ І РОЗВИТОК ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ПЕРІОД ДО 2017 РОКУ"

Міністр економіки України Богдан Данилишин повідомив про те, що на засіданні Уряду схвалено Концепцію Загальнодержавної цільової соціальної програми "Збереження і розвиток трудового потенціалу України на період до 2017 року", розроблену Мінекономіки за участю центральних органів виконавчої влади, провідних наукових установ та соціальних партнерів.

Метою даної Програми, за словами Богдана Данилишина, є забезпечення, підтримка і розвиток трудового потенціалу, відтворення кваліфікованої робочої сили та підвищення її конкурентоспроможності, відповідно до сучасних потреб економічного і соціального розвитку України.

Відповідно до Концепції передбачається, що збереження і розвиток трудового потенціалу забезпечуватиметься шляхом:

- поліпшення демографічних характеристик трудового потенціалу, зниження рівня смертності та збільшення тривалості життя населення, зниження ризику нещасних випадків на виробництві;

- нарощення освітньо-кваліфікаційного потенціалу, створення умов для безперервної освіти, здобуття знань, підвищення кваліфікації протягом трудової діяльності, якості підготовки кадрів вищими та про-

фесійно-технічними навчальними закладами;

- зменшення впливу трудової міграції працездатного населення за кордон на розвиток трудового потенціалу, сприяння поверненню в Україну довгострокових працівників-мігрантів;

- удосконалення системи оплати та нормування праці;

- стабілізації зайнятості населення в умовах фінансової кризи;

- підвищення економічної активності населення, посилення мотивації населення до укладення трудових договорів, сприяння продуктивній зайнятості населення з орієнтацією на інноваційну модель розвитку виробництва;

- підтримки підприємницької ініціативи громадян і розвитку малого та середнього підприємництва, самостійної зайнятості населення;

- впровадження міжнародних стандартів щодо умов та охорони праці на виробництві;

- проведення моніторингу розвитку трудового потенціалу на коротко-, середньо- і довгострокову перспективу;

- удосконалення трудового законодавства;

- підвищення ролі соціального діалогу у формуванні державної політики та забезпечення реалізації

принципів рівноправності його учасників.

Міністр переконаний, що реалізація вказаних напрямів сприятиме підвищенню якості робочої сили та її конкурентоспроможності як на національному, так і міжнародному ринках праці.

Реалізація основних положень Програми сприятиме, передусім, підвищенню продуктивності праці, зростанню рівня зайнятості населення та зниженню рівня безробіття, поширенню традицій здорового способу життя, активізації інноваційних процесів в освітній, науково-технічній та інформаційно-комунікаційній галузях, формуванню конкурентоспроможної робочої сили та впровадженню міжнародних стандартів щодо безпечних умов праці, новітніх прогресивних технологій, спроможних забезпечити зменшення шкідливого впливу факторів виробничого середовища тощо.

Виконання Програми забезпечить зменшення якісних та кількісних диспропорцій на ринку праці, зокрема очікується, що чисельність зайнятого населення збільшиться приблизно на 0,5—1 млн осіб. Програму передбачається виконати протягом 2010—2017 років. Координацію заходів Програми та моніторинг їх виконання забезпечуватиме Мінекономіки.

Прес-служба Мінекономіки